

KARSKI Karol: Od Edynburga do Porto Alegre. Sto lat dążeń ekumenicznych, Warszawa: Chrześcijańska Akademia Teologiczna 2007 – 414 s. Indeks. ISBN 978-83-60273-04-3.

Nikt już dzisiaj nie musi przekonywać o aktualności ekumenicznych dążeń i wysiłków na rzecz przywracania jedności chrześcijańskiej, pomimo tylu w historii chrześcijaństwa pęknięć i rozdarć, które doprowadziły do powstania wielu Kościołów i kościelnych Wspólnot. Ekumenizm bowiem jest już nie tylko „znakiem czasu”, jak go określał dokument Soboru Watykańskiego II o ekumenizmie *Unitatis redintegratio* (por. DE 4), ale stanowi obowiązek i odpowiedzialność wobec Boga i Jego zbawczego zamysłu, spoczywające na tych, którzy przez chrzest stali się Ciałem Chrystusa i nowym Jego Ludem; jest to także wewnętrzny głos chrześcijańskiego sumienia oświeconego wiarą i kierowanego miłością (por. Jan Paweł II, *Ut unum sint*, nr 6 i 8). I choć ekumenizm jest trudnym oraz niezwykle złożonym problemem, to jednak trzeba powiedzieć, że ma on kapitalne znaczenie w realizowaniu rzeczywistości Chrystusowego Kościoła. Niezwykle cenne wydaje się być wreszcie to, co zapisano w *Karcie Ekumenicznej Kościołów Europy*, w której stwierdzono, że po wiekach trudnej historii nauczyliśmy się odkrywać to, co stanowi nasze wspólne dziedzictwo w wierze i w tym kontekście rozpatrywać konfesyjne różnice. Bowiem właśnie dążenie do większej jedno-

ści służyć ma równocześnie sprawie pokoju i pojednania ludzi w całej Europie, o czym świadczy choćby takie zapewnienie: „Chcemy dać świadectwo o miłości oraz nadziei dla wszystkich ludzi” (*Karta Ekumeniczna*, Warszawa (wyd. Rada Episkopatu do Spraw Ekumenizmu i Polska Rada Ekumeniczna) 2003, s. 6).

W zaprezentowaną wyżej świadomość ekumeniczną – światową, europejską i rodzimą – wpisuje się swoją nową pozycją *Od Edynburga do Porto Alegre* prof. dr hab. Karol Karski, znany i uznany, wybitny polski ekumenista luterański. Swoją treścią i niezwykle syntetycznym ujęciem książka ta powinna zainteresować nie tylko młodych adeptów teologii, przynależących do różnych chrześcijańskich denominacji, a studiujących w wielu różnych polskich ośrodkach naukowych, lecz przede wszystkim – zasługując na miano „znakomitego przewodnika po ekumenicznych drogach” – wszystkich zatroskanych o chrześcijańską jedność, a poruszających się po różnych drogach międzywyznaniowych zmagania, i to tak w sferze nauki i ekumenii ducha, jak i pastoralnych urzeczywistnień, realizowanych przez ekumeniczno-pastoralne zjazdy duchownych, ekumeniczne rekolekcje czy praktykowane w różnych tradycjach wyznaniowych obchody Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan.

Po krótkich wyjaśnieniach wstępnych, jako punkt początkowy swojej refleksji, prof. Karol Karski obrał Światową Konferencję Misyjną w Edynburgu (1910), która nie tylko zwróciła uwagę na dramatyczny fakt chrześcijańskiego napięcia i rozbitcia oraz na wiele prozelitycznych działań, praktykowanych zwłaszcza na terenach misyjnych, ale także – jak pisze Autor (w rozdz. 2.1, s. 43) – dostarczyła „istotnych impulsów dla ruchu ekumenicznego XX stulecia”. Z kolei ostatni punkt odniesienia stanowi IX Zgromadzenie Ogólne Światowej Rady Kościołów (odtąd skrót: ŚRK) w Porto Alegre – Brazylia (14-23 II 2006), którego obiecujący temat „Boże, w swojej łasce, przemień świat” tchnie iście chrześcijańską nadzieją, przeżywaną nie tyle w eschatologicznej perspektywie urzeczywistniania się ekumenii, ile doczesnego optymizmu przewyciężenia trudnych problemów zjednoczeniowych, jakie przed chrześcijaństwem „tu i teraz” zostaną przez Opatrzność postawione.

Całość pracy prof. Karskiego (po stronie tytułowej, spisie treści i wykazie skrótów) obejmuje dziewięć głównych rozdziałów (bowiem rozdział dziesiąty stanowi *Indeks nazwisk*), z których każdy ma swoje merytoryczno-historyczne usytuowanie i udokumentowanie. Równocześnie każdy z rozdziałów zmierza ku następnemu, tworząc systematyczne wnikanie w tajniki zaplanowanej przez Boga ewolucyjnej drogi, dążąc etapowo ku swemu celowi – realizacji ekumenii w sferze doktryny, ducha i praktyki.

Rozdział pierwszy (s. 21-41) wprowadza nie tylko w sam sens i znaczenie ekumenizmu branego w historycznej perspektywie, lecz w jego wymiarze aktualnym, zobowiązującym do wnikania w różnorakie dążenia wewnątrzkonfesyjne i międzywyznaniowe (te z przeszłości i te z przyszłości), czego wyrazem są

m.in. owoce prowadzonych od dziesięcioleci dialogów (multilateralnych i bilateralnych), które Autor uwzględnił w ogólnym zarysie. Na koniec Profesor poświęca kilka stron różnym modelom jedności, mającym swoje historyczne i współczesne uzasadnienie.

Rozdział drugi (s. 43-98) przybliża i charakteryzuje Światową Radę Kościołów (ŚRK) w czterech podrozdziałach: 1) powstanie i historia, 2) samorozumienie, jej funkcje i cele, 3) struktura i ogólna działalność, 4) główne obszary działalności. Jest to jedna z większych zakresowo części pracy, przedstawia bowiem również działalność dwóch kierunków zjednoczeniowych: „Wiara i Ustrój” oraz „Życie i Praca”, idących obok zapoczątkowanego w Edynburgu nurtu misyjnego. Jak wiadomo, w wyniku działalności wszystkich wymienionych nurtów doszło w 1948 roku w Amsterdamie do powstania ŚRK. Do spotkania w Porto Alegre w 2006 r. włącznie odbyło się dziewięć Zgromadzeń Ogólnych ŚRK, które są ważkie nie tylko ze względu na podejmowane decyzje, uzgodnienia dogmatycznej podstawy wyznaniowej, prowadzone dialogi, kreślone porozumienia i dokumenty końcowe, lecz także dlatego, że Zgromadzenia Ogólne obejmują swym zakresem niezwykle bogatą działalność. Do tego trzeba dołączyć aktywność poszczególnych obszarów pracy ŚRK, które Autor sprowadza do pięciu: działalność *Wiary i Ustroju* Kościoła, misji i ewangelizacji, Kościoła i Społeczeństwa, międzyreligijnego dialogu oraz spraw międzynarodowych.

W rozdziale trzecim (s. 99-119) Autor skupia uwagę na „regionalnych organizacjach kościelnych”, powstałych w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku w różnych częściach świata. W poczet owych organizacji w kolejności wymienianej i omawianej przez Profesora wchodzi: Chrześcijańska Konferencja Azji (1957), Ogólnoafrykańska Konferencja Kościołów (1963), Konferencja Kościołów Europejskich (1959), Rada Kościołów Bliskiego Wschodu (1974), Karaibska Konferencja Kościołów (1973), Konferencja Kościołów Rejonu Pacyfiku (1966) oraz Rada Kościołów Ameryki Łacińskiej (1982). Warto podkreślić, iż prace konferencji regionalnych charakteryzuje organizacyjna niezależność i daleko posunięta wobec ŚRK samodzielność. Nadto „do trzech regionalnych organizacji ekumenicznych: Karaibskiej Konferencji Kościołów, Konferencji Kościołów Rejonu Pacyfiku i Rady Kościołów Bliskiego Wschodu – w charakterze pełnoprawnego członka przystąpił Kościół rzymskokatolicki” (s. 100). Duże znaczenie dla tychże Konferencji miały Krajowe Rady Chrześcijańskie i Kościelne, które w 2005 r. obejmowały 120 krajów świata. Kościół rzymskokatolicki jest pełnym członkiem w 70 takich Radach (zob. *tamże*).

Treść rozdziału czwartego (s. 121-151) stanowią „organizacje i inicjatywy ekumeniczne”, spośród których zostało zaprezentowanych osiem organizacji: Światowy Związek Towarzystw Biblijnych, którego nowy etap zaczyna się wraz z powstaniem Brytyjskiego i Zagranicznego Towarzystwa Biblijnego (1804), Światowy Alians Ewangeliczny (1846), Światowa Organizacja Chrześcijańskich

Związków Młodych Mężczyzn (1844), Światowa Organizacja Chrześcijańskich Związków Młodych Kobiet (1855), Światowy Związek Studentów Chrześcijańskich (tzw. YMCA – 1895), Światowy Związek Krzewienia Przyjaźni między Narodami za pośrednictwem Kościołów (1914), Chrześcijańska Konferencja Pokojowa (1957) oraz Wspólnota Kościołów Ewangelickich w Europie (Leuenberg k. Bazylei – 1973). W tym rozdziale uwzględniono także dwie niezwykle ważne inicjatywy, znane niemal we wszystkich częściach świata, a mianowicie: a) Tydzień Modlitw o Jedność Chrześcijan z uwypukleniem roli Aliansu Ewangelickiego (1946) oraz o. P. Couturiera, który nadał tej modlitwie prawdziwie ekumeniczny charakter; b) Światowy Dzień Modlitwy, zrodzony w USA i Kanadzie w XIX wieku.

Rozdział piąty (s. 153-213) omawia Światowe Wspólnoty Chrześcijańskie. Po krótkim wprowadzeniu, prof. K. Karski w skondensowany sposób informuje o mających swoje długie historie Kościołach i Wspólnotach branych w ich narodowych i światowych koneksjach, prezentując czternaście, przy czym Kościół rzymskokatolicki został potraktowany oddzielnie. Są to: Kościoły prawosławne, Orientalne Kościoły narodowe – przedchalcedońskie, Kościoły starokatolickie, Wspólnota Kościołów Anglikańskich, Światowa Rada Kościołów Metodystycznych, Światowa Konferencja Mennonitów, Światowy Związek Baptystyczny, Światowy Konwent Kościołów Chrystusowych – Uczniowie Chrystusa, Światowy Komitet Doradczy Przyjaciół – Kwakrzy, Ewangelicka Jednota Braterska (Herrnhuci), Armia Zbawienia, Światowa Konferencja Zielonoświątkowców i Kościół Adventystów Dnia Siódmego.

Kolejny, szósty rozdział (s. 215-261) dotyczy Kościoła rzymskokatolickiego i jego relacji do ruchu ekumenicznego. Kościół ten jest najliczniejszą społecznością chrześcijańską w świecie. Dlatego po wprowadzeniu, z wypunktowaniem najważniejszych cech tegoż Kościoła (urząd papieża i jego nieomylność, pełnia środków zbawczych, idea Kościoła powszechnego, mariologia i pobożność maryjna, kult świętych, praktyka modlitwy za zmarłych i eucharystyczna pobożność), Profesor chronologicznie ukazuje najpierw oficjalne inicjatywy zjednoczeniowe, poczynając od Leona XIII aż do Piusa XII, by w następnej kolejności zarysować nieoficjalne i półoficjalne zatroskanie o jedność, czynione przez jednostki, klasztory, kongresy (np. welehradzkie), rozmowy w Malines, czasopisma (np. „Catholica”) i inne. Szczególną uwagę zwraca w ujęciu Autora ruch ekumeniczny w wydaniu Jana XXIII, Pawła VI, Jana Pawła II i Benedykta XVI. Następnie Profesor uznał za ważne omówienie – jak to nazywa – „zasad katolickiego ekumenizmu”, by przejść następnie do nakreślenia struktur ekumenicznych, uwydatnionych w powołaniu do życia Sekretariatu do Spraw Jedności Chrześcijan, przekształconego w 1988 r. w Papieską Radę. Dokumentacją owoców ich pracy są Ekumeniczne Dyrektoria (część I – 1967, część II – 1970, część III – 1993) oraz inne bardziej szczegółowe dokumenty. W ostatnich dwu podrozdziałach ukaza-

no owoce multilateralnych dialogów doktrynalnych prowadzonych ze ŚRK oraz bilateralnych dialogów doktrynalnych.

Jednym z najobszerniejszych rozdziałów jest rozdział siódmy (s. 263-325), który ukazuje niemal pełny wymiar ekumenizmu w Polsce. Posiada on swoje historyczne tradycje, sięgające czasów Ugody Sandomierskiej (1570), Unii Sieleckiej (1777), istnienia wspólnego konsystorza luterańsko-reformowanego (1828-1849) czy też toruńskiego *Colloquium charitativum* (1645), co stanowi specyficzne preludium do dalszej historii, zwłaszcza dwudziestolecia międzywojennego (1919-1939), a potem powstania w 1945 r. Polskiej Rady Ekumenicznej (odtąd skrót: PRE), podejmującej szereg inicjatyw ekumenicznych, zarówno w trudnych momentach czasów powojennych, jak i po roku 1989. Do ważnych, a godnych odnotowania momentów, należy zaliczyć także współpracę z ekumenizmem światowym. Nie obce są Autorowi inicjatywy ekumeniczne Kościoła rzymskokatolickiego podejmowane w ramach Rady Episkopatu do Spraw Ekumenizmu, w teologicznych uczelniach katolickich oraz inicjatywy oddolne (warszawski KIK, Sekcja Ekumeniczna przy Metropolitarnej Kurii w Warszawie, Ośrodek *Joannicum* i inne), kontakty z ekumenizmem światowym czy wreszcie dialog w szerszym zakresie z judaizmem i islamem, by w ostatnim punkcie zwrócić uwagę na Kościół greckokatolicki. Swoją historię posiadają także wzajemne relacje PRE i Kościoła rzymskokatolickiego, które po trudnych początkach uaktywniły się we wzajemnej współpracy w ramach Komisji Mieszanej i Podkomisji do Spraw Dialogu, podczas pielgrzymek papieskich oraz działalności Komisji Dialogowej. Wreszcie do ważnych wydarzeń polskiej ekumenii Autor zaliczył jedenaście dialogów bilateralnych prowadzonych dwustronnie przez dziewięć tradycji wyznaniowych, oddziaływanie Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej i jej współpraca z katolickimi uczelniami, współpraca w ramach Towarzystwa Biblijnego, nabożeństwa ekumeniczne, wspólne modlitwy oraz inne inicjatywy, czy też wreszcie nie pominięta przez Autora współpraca pomiędzy Kościołami ewangelikalnymi.

W rozdziale ósmym (s. 327-375) nie mogą nie ożywić uwagi i zainteresowań ekumenisty zamieszczone teksty niektórych bardzo ważnych dialogów ekumenicznych, m.in. Deklaracji z Toronto (1950), Konkordii Leuenberskiej (1973), Wspólnej Deklaracji o usprawiedliwieniu (1999), Karty Ekumenicznej. Nie brak również wyników dialogów ekumenicznych w Polsce, choćby wymienić uzgodniony dokument: „Sakrament chrztu znakiem jedności. Deklaracja Kościołów w Polsce na progu trzeciego Tysiąclecia” (2000).

Całość pracy prof. Karskiego kończy dobry pomysł *Aneksów* (rozdział dziesięty, s. 377-406), na które składa się 56 not biograficznych wybitnych działaczy ruchu ekumenicznego oraz *Kalendarz ważniejszych wydarzeń* w historii tegoż ruchu. Wreszcie, idąc za numeracją Autora, rozdział dziesiąty (s. 407-414), stanowiący alfabetycznie sporządzony *Indeks nazwisk*.

Po lekturze książki prof. Karola Karskiego każdy, nawet niezorientowany w przedmiocie, czytelnik nie oprze się wrażeniu, iż napisana bardzo dobrym stylem ekumeniczna synteza, stosująca we właściwym tego słowa znaczeniu ireniczną metodę, nie tylko przybliżyła zjednoczeniową tematykę, tak trudną do ujęcia zarówno z teologicznego, jak i historycznego oraz polityczno-społecznego punktu patrzenia, ale przede wszystkim pozwala wyrobić sobie doskonałą orientację w podstawowych treściach i zakresie prowadzonej działalności ekumenicznej, angażującej światowe i lokalne Wspólnoty chrześcijańskie, w tym także Kościół rzymskokatolicki. Wyjątkowo cenną partię książki *Od Edynburga do Porto Alegre* stanowi uwydatnienie kontekstu podejmowanych dążeń ekumenicznych, historia powstania PRE, inicjatywy Kościoła rzymskokatolickiego oraz dialogi bilateralne włącznie ze skutkami tychże rozmów, współpracą, wzrostem ekumenii duchowej oraz kontaktami z ośrodkami teologicznymi w zakresie badań ekumenicznych prowadzonych na różnych obszarach. Przywodzi to na myśl sentencję Mikołaja Reja z Nagłowic, którą można by sparafrazować, stwierdzając, iż „Polacy nie gęsi”, umieją ze sobą współpracować, dialogować i modlić się, co zarazem świadczy, iż nie tylko się oni tolerują, ale ekumenicznie rozumieją, zmniejszając przez to dzielące ich różnice, zaś poprzez zmianę międzywyznaniowego klimatu, prowadzone bilateralne dialogi, a nade wszystko poprzez realizację ekumenizmu urzeczywistnianego w modlitewnej atmosferze, wpisują się złotymi zgłoskami w ogólnochrześcijański nurt zjednoczeniowy. Kolejna książka prof. K. Karskiego daje temu znaczący wyraz.

Na szczególne podkreślenie zasługuje dołączenie przez Autora wybranych ważnych tekstów dialogowych, które są nie tylko przykładem urzeczywistniającej się ekumenii, ale przede wszystkim świadczą o ciągłym jej postępie i ważkich osiągnięciach, przekonując, że „u Boga nie ma nic niemożliwego” (por. Łk 1,38), i dzięki czemu „niemożliwe staje się możliwe”

Prezentowana praca, na co wskazuje eksplikacja genezy, podstawowych założeń ruchu na rzecz jedności chrześcijaństwa oraz teologicznych relacji związanych z uwzględnianiem tego, co chrześcijan łączy, i nie pomijaniem zarazem tego, co nadal dzieli, świadczy o niezwyklej rzetelności i obiektywizmie Autora, który szanując stanowiska poszczególnych tradycji wyznaniowych, stara się równocześnie pokazać, co już w sferze ekumenizmu osiągnięto w powolnym procesie, tyjącym się zarówno w teologicznej refleksji, jak i w sferze międzywyznaniowej współdzystencji i współpracy. Dlatego dzieło wybitnego polskiego uczonego, ekumenisty i teologa systematyka zasługuje z punktu widzenia ekumenicznego wartościowania na szczególne uznanie. Pomoże ono nawet sceptycznie nastawionym do ekumenii teologom, studentom czy inaczej myślącym jednostkom uporać się z odmiennymi schematami dawnego jeszcze polemicznego myślenia i wejść na drogę porozumienia, dialogu oraz pozytywnych odniesień, tak w zakresie ekumenizmu naukowego, duchowego, jak i praktycznego działania.

Z książki prof. Karskiego czytelnik może się uczyć dojrzałości w wyprowadzaniu wniosków i dokonywaniu ocen, logicznego prezentowania podjętej problematyki, związanej z dziejami oraz meritum tego, co należy rozumieć przez ekumenię, ruch ekumeniczny czy ekumeniczną refleksję teologiczną, ubogacającą perspektywę każdego teologa, bez względu na jego wyznaniową przynależność. Nadto praca profesora K. Karskiego, brana w całości, nie tylko poszerza zakres wiedzy eklezjalnej, lecz pomaga spojrzeć na Kościół Jezusa Chrystusa szerzej, bo w nowej misteryjno-zbawczej perspektywie pojednanej różnorodności, nie zaniedbując w tym troski o czystość prawdy. Eklezjalne zbliżenia zaprezentowane w kolejnym studium Autora, powinny jawić się dla wielu czytelników przede wszystkim jako niezwyklej wagi propozycja do nieustannego podejmowania coraz to nowych prób jeszcze bardziej ekumenicznego patrzenia na rzeczywistość Chrystusowego Kościoła, uwydatnianą coraz bardziej precyzyjnie, bez wyznaniowych nawarstwień i historycznych obciążeń.

Konkludując, trzeba powiedzieć, iż prezentowana praca prof. K. Karskiego jest cennym, ubogacającym, a od strony syntezy oryginalnym dziełem, mogącym służyć wydatną pomocą zarówno wykładowcom ekumenizmu, jak i studentom teologii, bez względu na ich wyznaniową przynależność eklezjalną. Powinno to zaowocować zarazem bardziej ekumenicznym spojrzeniem na wysiłek i pracę związaną z troską o chrześcijańską jedność wybitnych jednostek, branych zarówno w skali światowej, jak i rodzimej – polskiej. Książka prof. Karskiego *Od Edynburga do Porto Allegre* stanowi na polskim gruncie cenny historyczno-doktrynalny wkład w ekumeniczny dorobek, dopełniający radość wynikającą ze stu lat ekumenicznych dążeń oraz ich osiągnięć.

Wojciech Hanc (Włocławek – Warszawa)